

HAYAT

AYDA BİR ÇIKAR FİKİR ve EDEBİYAT MECMUASI

YENİ TERTİP: M 4. NİSAN 1930

*Yapanlar, doğuranlar, yaradanlar
yalnız nikbinler, idealistlerdir.
Bedbinler doğuramaz, hayatı idame
edemez, Tarihi yoğuramaz.*

İÇİNDEKİLER

Abbas Hilmi Paşanın bir eseri	Feyzi	289
Japonya ve Lâtin harfleri	Asahi	309
Peygamberler ve yeni ruh	Mehmet Emin	317
Millî tenkit	Celâl Nuri	319
Yunan şairi Victor Hugo	Salih Tosun	328
Demokrasi ve terbiye	Mehmet Saffet	336
Ankara Türk sanayi sergisi	Suphi Nuri	342
Milliyet devri	C. N.	344
Nankör edebiyat	Muallim Hüseyin Kâzım	354
Bizde sıhhat işleri	Dr. Halit Tekin	358
Londra donanma muahedesi	Rauf Ahmet	362
Medeniyet, kültür nedir ?	Orhan Nuri	378
Maverayi Neptünde bir yıldız	Yusuf Zığaeddin	380

ANKARA ve İSTANBUL

İdare eden: CELÂL NURİ

İSTANBUL, DEVLET MATBAASI

NUSHASI 20 K.

DEMOKRASİ VE TERBİYE

Profesör John Dewey'nin «Demokrasi ve Terbiye» ünvanlı eseri talimü terbiye azasından Avni Bey tarafından lisanımıza tercüme edilmiştir. Mehmet Emin Beyin kıymetli bir felsefî mutaleasını mukaddime olarak ihtiva eden bu mühim eser hakkında şimdiye kadar bir tenkit intişar etmediğini zannediyorum. Amerikada terbiyecilerin incili diye tanılan bir eserin lisanımıza nakledilmiş olması irfan kütüphanemiz namına pek büyük bir kazançtır.

İnkılâptan sonra bilhassa onun tarsini için memlekette en ziyade kuvvetle tatbik edilmesi icap eden felsefenin ve terbiyenin pragmatik esaslara istinat eden bir sistem olması lâzımdır. Prensiplerini doğrudan doğruya hayat ve faaliyetten alan bir hayat ve terbiye sistemi elbette bu memleketi uyuşukluktan silkip uyandıracak, onu pozitif ve ilmî bir zihniyetle çalışmağa doğru sevk edecek bir fikir hareketi, bir inkılâp felsefesidir.

Bu itibarla eser Yeni Türkiyenin nazari sistemini, tatbik edilmesi istenen prensiplerin nazari esaslarını ihtiva etmektedir. Bir memlekette saltanat ve aristokrasi hayatı nasıl başlar, ne gibi safhalardan geçerek nihayet inhilâle mahkûm olarak yerini demokrasi denilen yeni ve cevval hayata terke mecbur olur? Bunun «Demokrasi ve Terbiyenin» ilk tarihi fasıllarında büyük bir vukufle tahlil ve teşrih edildiğini görürüz. Memlekette «Es-pri Siyantifik» denilen ilmî zihniyeti kurmak, milletimizi taassuptan ve skolâstik tarzdan kurtarıp pozitif ilmin gösterdiği vazih ve aydınlık yola götürmek, vatandaşlarımızda yeni bir hayat tarzı tesisine çalışmak istediğimiz şu sırada, bu mühim eser bize bu yeni terbiyede takip edeceğimiz esasları bütün kuvvetile anlatmaktadır.

Prof. Dewey'nin bir çok eserleri arasında en meşhur ve en kıymetli olanı «Demokrasi ve Terbiyesidir». Orada William

James'in kurduğu pragmatik felsefe sistemi daha ziyade genişletilmiş ve terbiye nazariyeleri halinde meydana çıkmıştır.

Pragmatism nedir?

Pragmatism denilen felsefî sistem, demokratik bir cemiyet felsefesidir. Bu felsefe Dewey'nin «Felsefenin Yeniden Kuruluşu» ünvanlı eserinde izah edildiği gibi, on dokuzuncu asırdaki ütiliter (intifai) felsefenin bazı tadilat ile yeniden tesisidir. Ütiliter felsefeye göre fert faide beklediği ve faide gördüğü şeylere teşebbüs ettikçe cemiyet te faide görür. Ancak bu faideyi dar bir görüşle değil, vüsatlı nazarla görmelidir. Aksi takdirde dar bir görüşle faideli zannedilen şeyler cemiyete muzir olursa binnetice kendisini de izrar edeceği şüphesizdir. Bir küll teşkil eden içtimaî taazzi içinde bir uzuv olan ferdin, hayat ve ilham aldığı küllün zararına hareket etmesi kendi menbaî hayatını kurtarmağa mahsus bir cehitten ibaret kalır. Bu itibarla ütiliter felsefe, ferdin şahsiyet ve inkişafına ait mesaiyi cemiyetin menafii ile tevem görür.

Pragmatik felsefe ise bu faide mefhumunu değiştirerek ferdin hareket vefaaliyetini gaye edinmiştir. Hayatta asıl olan hareket ve tecrübedir. Ondan hâsıl olacak netice feridir; ve ancak yeni bir harekete vasıta olmaktan ibarettir. Hareket ve faaliyet ferdin ve cemiyetin mütemadi terakki ve tekâmülünü temin eden yegâne vasıttır.

Demokratik bir cemiyette te tahavvül ve dinamik karakter esas olmakla bu felsefe onun aklî tarzı izahını veriyor demektir. Yani tarihî hakikatler ve içtimaî şeniyetlerle bu felsefe teeyyüt etmiş oluyor.

Bu sistemin marifet nazariyesine göre bilgilerimiz bilfiil tecrübe ile elde edilebilir. Hayatta müspet veya menfi her hareketimiz bize bir şey öğretir. Yanlış yapmış olmak veya muvaffak olmamak terbiye ve bilgi noktai nazarından fena bir şey değildir, hatta öğrenmek için bir zarurettir bile «Demokrasi ve Terbiyeden» iktibas edilen şu parça bu fikri vazıhan gösteriyor: «Hatalara düşmek vesilesi adeta ârizi bir zaruret halini almıştır. Bu hal hiç bir vakit, hataların şayanı arzu olmasından ileri gelmiş değildir; belki hata ihtimalini menedecek mevat ve vesaitin intihabında gösterilen fazla gayretin, şahsî teşebbüsü tahdit, muhakemeyi haddi asgariye tenzil, hayatın mudil vaziyetle-

rinden uzak usullerin istimalini cebir eylemesi sebebinden doğmuştur. Bunun içindir ki kazanılan iktidar pek az bir kabiliyeti istifadeyi haiz oluyor.»

Hayatın esas gayesi ne saadet ve ne de muvaffakiyettir.

Biribirini takip eden ve mütemadiyen inkişaf eden, kendi kendini yaratan ve büyültten bir amel ve faaliyettir. Saadet ve muvaffakiyet bunun bilvasıta bir neticesi olabilir. Her hangi bir faaliyet, diğer bir faaliyete, daha büyük bir faaliyete vasıta olmaktan başka gaye tanımaz.

Bu itibarla eserin en mühim faslını teşkil eden «terbiyede hedefler» tamamen bu felsefenin terbiyeye tatbikinden başka bir şey değildir. «Terbiye müstakbel hayat için bir hazırlık değildir; terbiye bizzat hayattır», dediği zaman, müellif terbiyenin istihfaf ettiği ve istinat ettiği faaliyetin bizzat hayat olduğunu mürat ediyor. Bir nebat nasıl muhit içinde muhitin tesirile büyürse, insan da muhit içinde terbiye ile maddeten ve manen inkişaf eder; terbiye onun hayatıdır, hayata hazırlığı değildir.

Cemiyetin kendisi haddizatında bir mekteptir, ve ona en çok benzeyen bir mektep en ziyade muvaffak olur. Bu itibarla mektepler büyük cemiyetin küçük birer misali olmalıdırlar. Orada içtimaî faaliyetler hâkim olmalıdır. Zira ferdin içtimaî faaliyetlerle içtimaî bir ehliyet kazanmasıdır ki onu hem cemiyete hem de kendisine en çok faideli bir hale getirir.

Pragmatisme göre hayat, karanlıklar içinde bir otomobile teşbih edilirse, faaliyet ve terbiye onun fenerleri makamındadır. Bu fenerlerin yanması otomobilin hareketine tabidir, fakat onun zulmetler içinde gideceği yolu görmesi de fenerlerin yanmasına ve yolun tenvir edilmesine mütevakkihtir. Yol aydınlatıldıkça otomobil de gideceği yolu görerek hareketinde devam edebilir, ve bu harekette fenerlerin yanmakta devamını temin eder. İkisi yekdiğerinin ayırt edilmez lâzımıdır. Faaliyet ve amel de hayat için bir fener rolünü yapar. Yani hayat için hem netice hem sebep, hem illet hem de gaye mevkiindedir. Hayat olmadıkça faaliyet olmaz, faaliyet olmadıkça hayat inkişaftan mahrum kalır, tenevvu (differentiation), teferruk (variation), ve beka (survival) fenomenleri vetirelerini ifa edemezler.

Bu faaliyetten maksat bilhassa içtimaî faaliyettir. Zira insan

içtimâî bir mahlûk olmakla ancak cemiyet içinde yaşayabilir, ve mütemadiyen diğer fertlerle hali temasta ve onlarla iş bölümü vaziyetindedir. Ferdin munhasıran ferdî olan işleri manevî inkişafına hadim değildir.

Burada pragmatizmin ahlâkî telâkkisi gözüktür. Ferdin hotbinliği, sırf şahsî olan menfaatperestliği sadece cemiyet için değil binnetice kendisi için de muzirdir. Çünkü hem bir cihetten kendi esbabı istirahatı cemiyetin inkişafına vabestedir, hem de diğer cihetten hodgâmlığıla vatandaşları arasında sui şöhrete maruz kalarak manen ve maddeten mütezarrır olacaktır. Ütilitelerinde de iddia ettikleri faide mefhumu bu vâsi ve şümüllü manadadır. Şahsî menfaatleri, şahsî inkişafı içtimâî faaliyet ve rabitalarda bulan fertler hem kendileri için hem de cemiyet için nafi olurlar. Onun için en ahlâklı insanlardırlar. Her işte, her harekette bir vâsi ve şümüllü inkişaf aramak bu sistemin ilk mebdelerinden birisi olmakla, içtimâî faaliyette cemiyetle ferdî ve onların menfaatlarını birleştirerek ötedenberi felsefî bir mesele halinde devam edüp gelen fert ve cemiyet düalismini (ikiliğini) ahlâkî sahadan da kaldırmış oluyor. Fertle cemiyet ayrı gayri şeyler değil, aynı şeyin iki cephesidir, biribirinin ayırt edilmez lâzımıdır. Bazı içtimaiyatçıların iddia ettikleri gibi, fert yok cemiyet var demek, ve ferdin orijinalitesini, bir ferdin diğer fertler üzerindeki veya fizikî muhitin fertler üzerindeki tesirlerini inkâr etmek doğru değildir.

Şu halde terbiyenin ahlâkî gayesi ferdî şenileşmeyi içtimâî nizam ve inkişaf ile bir tutmaktır.

Demokratik bir cemiyetin farıkası, içtimâî iştirak noktalarının fazlalığı, içtimâî mürakabe, ve içtimâî itiyatta dinamik bir karakter yani yeniden yeniye bir tevafuk etme halidir. Bu son vasfın pragmatik felsefenin en mühim esasını teşkil ettiği şu muktebes satırlarda görünür:

«Cemiyetin birinci miyarı olan müşterek alâka ve menfaati müstebit hükûmetli bir devlette tatbik edelim. Böyle bir devlette halk kendi hesabına çalışacak yerde, hazza nailiyyet ve elemenden iştinap keyfiyetleri için sadece hizmetkâr menzilesine indirilmiştir. Böyle bir içtimâî zümrenin azası arasında serbest bir filü hareket yoktur. Çok miktarda müşterek kıymetlere malik olmak için, bu kıymetleri diğerleriyle paylaşılabilmek hususunda,

zümrenin bütün azası müsavi fırsat ve imkânlara malik olmalıdır, pek çok nevide müşterek teşebbüs ve tecrübeler mevcut olmalıdır. Aksi taktirde bazılarını efendi olmak için terbiye eden tesirler, diğer bazılarını esir olmak için terbiye eder. Cemiyetin imtiyazlı ve tâbi sınıflara ayrılması içtimaî hululî dahiliye manî olur. Bu yüzden yüksek sınıfta fenalıklar baş gösterir, harısı akim olmağa, kendi kendisini yemeye meyil eder, servetleri süs ve sefahet olur, tavırları insance olmaktan ziyade titiz ve müşkülpesent bir hal kespeder.»

Demokrasinin istinat ettiği ve terbiyenin istihfaf ettiği akıl prensibi de «Terbiyede Hedefler» bahsinde şöyle tarif ve izah ediliyor: «Akıl, hali hazır şeraiti müstakbel neticelere, ve müstakbel neticeleri halin şartlarına atıf ve irca etmek kabiliyetidir. İnsan fiillerinin muhtemel neticelerinden ne kadar bihaber olursa okadar ahmak olur. Zeki olmak için bir faaliyetin plânını kurarken «durmamız», «bakmamız», «dinlememiz» icap eder. Şuurlu sıffatı da bundan ileri gelir» demekte ve daha sonra en son gaye ve en yüksek demokrasi prensipi olarak «içtimaî kadırıyet» göstermektedir. Terbiyenin en mühim hedefi olarak şahsî menfaatlarını içtimaî faaliyetlerin hüsnü ifasında bulan, tecrübe mübadelesine kabiliyetli hür vatandaşlar yetiştirmek olduğu izah edilir.

İçtimaî kadırıyetin diğer bir manası da sınaî ehliyeteye ehemmiyet vermektir. İnsan kendi maişetini kendisi temin etmezse hayatın en terbiyevî tecrübesini kaybetmiş olur. İşçi her hangi bir sahada olursa olsun içtimaî bir vazife yapmakta olduğunu takdir etmelidir. Bu günkü cemiyetin sınaî bünyesindeki adaletsizlikler bu mefhumu kavramakla izale edilebilir. Sınaî hayatta da demokratik bir mefkûre hâkim olmalıdır.

Hasılı, «içtimaî kadırıyet, insanın tecrübelerini başkaları için haizi kıymet kılan ve onu başkalarının kıymettar tecrübelerine anlayışlı bir surette iştirak ettiren her şeyi ihtiva eden bir tesanüt demektir.» Yoksa şahsî inkişafı dumura uğratmak demek değildir. En mütekâmil, en münkeşif fert, en iyi vatandaşdır. İşte demokratik terbiye felsefesinin esası buradadır.

Kitabın ilk bahisleri terbiye fikrini ve felsefesini tarihen hulâsa eden, tenkit eden ince görüşleri ihtiva eder. Bilhassa Ef-lâtun ile Rousseau' nun terbiye nazariyelerini yeni fikirlerle mu-

kayese ve zaif noktalarını, zamanlarının içtimâî ve iktisadî vaziyetlerini derpiş ederek izah eder .

Bunu takip eden bahisler, terbiyede hedefler, terbiyede inzibat, terbiyede faaliyet ve oyun, program ve dersler ile usuller gibi mühim mevzuları ihtiva eder.

Eserin son bahisleri marifet ve ahlâk nazariyelerinin tenkidine ve pragmatisme göre yeni telâkkilere hasredilmiştir.

Eser aslında da pek çetin bir üslup ile yazılmıştır, fakat dikkatle tahlil edilerek okunursa ingilizcede mecazî manasile kullanılan «gebe bir eser» olduğu, velût fikirlerle sıkı sıkıya dolu bulunduğu görünür.

Avni Beyin bu güç eseri tercümede çok büyük bir azim ve gayret sarfettiğine şüphe yoktur. Kelimelerin en esaslı manalarını bulmakla kalmıyarak bir çoklarının asıllarını da derkenar olarak göstermiştir. Memleket bu sayede çok mühim ve kıymetli bir eser kazanmış oluyor. Bu itibarla irfan kütüphanemiz namına Avni Beye nekadâr teşekkür edilse yeri vardır.

13

GAZİ TERBİYE ENSTİTÜSÜ

muallimlerinden

MEHMET SAFFET
